

sammenhæng – mellem sovjetregeringen og Komintern, den offentlige debats mulige forbindelse med de interne stridigheder i den bolsjevikiske ledelse o. l. diskuteret. Det spørgsmål melder sig derfor efter læsningen af den meget monotone og refererende fremstilling, om det ikke havde været meget mere hensigtsmæssigt og tillige mere konsekvent ud fra den af forf. selv valgte metode at have givet læseren den rene vare helt uden tilsætning, dvs. have udgivet en egentlig kildesamling til belysning af de i bogen behandlede temaer.

Bent Jensen

Marie-Luise Goldbach: Karl Radek und die deutsch-sowjetischen Beziehungen 1918–1923. Schriftenreihe des Forschungsinstituts der Friedrich-Ebert-Stiftung, Band 97. Verlag Neue Gesellschaft, Bonn-Bad Godesberg, 1973. 163 s.

Som titlen antyder, har det været forf.s hensigt at undersøge de tysk-sovjetiske relationer i sovjetregimets tidlige år, med Radeks virksomhed som konkret udgangspunkt og eksempel. Nærmere bestemt har forf. påny villet tage op til diskussion det klassiske problem, hvorvidt/i hvilket omfang det revolutionære regime i Rusland lod sit forhold til omverdenen – i dette tilfælde Tyskland – bestemme af revolutionspolitiske eller såkaldte realpolitiske forestillinger. Problemstillingen som sådan er altså ikke ny, men forf. finder en genoptagelse af problemet retfærdiggjort i den kendsgerning, at Radek spillede så afgørende en rolle for udviklingen af de tysk-sovjetiske relationer, uden at denne rolle dog hidtil nærmere er blevet undersøgt og beskrevet detaljeret for den pågældende periode i sin helhed. Siden Moskva-processerne i slutningen af 1930'erne har Radek i Sovjetunionen været, hvad George Orwell har kaldt en »unperson«, dvs. officielt ikke-eksisterende, og den sovjetiske historieforskning har derfor ikke beskæftiget sig med den engang så fremtrædende bolsjeviks bedrifter. Af ikke-sovjetiske arbejder findes der dels nogle mindre afhandlinger om Radeks virksomhed i året 1919 og om hans rolle som sovjetregimets talerør, dels en generel biografi, hvori hans Tysklands-politik kun indgår som en mindre del af fremstillingen.

Radek var i mange henseender en bemærkelsesværdig og fascinerende person: født i det polske Galizien af jødiske forældre i 1885 virkede han i årene før den I Verdenskrig i Tyskland, hvor han tilsluttede sig den radikale fløj af det tyske socialdemokrati. Hans virksomhed her bestod hovedsageligt i revolutionær journalistik. Efter krigens udbrud flyttede han til det neutrale Schweiz, hvor han tilsluttede sig den yderliggående kreds af russiske revolutionære omkring Lenin. Efter Februar-revolutionen i Rusland 1917 ledede han i Stockholm det derværende bolsjevikiske informations- og propagandakontor. Efter Oktober-revolutionen samme år overtog han ledelsen af presseafdelingen i det nye sovjetiske udenrigskommissariat. Hans hovedvirksomhed i den her behandlede periode faldt imidlertid inden for den af bolsjevikkerne inspirerede III Internationale (Komintern), hvor Radek kun stod tilbage i indflydelse

for denne organisations leder, Zinov'ev. Hans speciale inden for Komintern var Tyskland.

Udviklingen i de industrialiserede lande i almindelighed og i Tyskland i særdeleshed blev af bolsjevikkerne tillagt afgørende betydning, ja var et spørgsmål om liv og død for det revolutionære regime. Uden hjælp og støtte fra de europæiske arbejdere mente de russiske bolsjevikker ikke at have nogen chance for at lykkes med det forehavende, de havde givet sig i kast med ved erobringen af magten i Rusland. Revolutionen i Rusland skulle kun være signalet til fuldførelse af andre revolutioner i de mere udviklede lande. Radek formulerede denne overbevisning et år efter Oktoberrevolutionen på denne måde: uden de europæiske arbejderes hjælp vil vi ikke sejre; det er derfor vor pligt at hjælpe de europæiske arbejdere med at sejre. Med denne og mange lignende udtalelser fra ledende bolsjevikker i samtiden er det allerede antydet, at det nye regime ikke kunne forventes passivt at betragte udviklingen i de andre lande. Tyskland indtog som sagt en særstilling i disse forestillinger, og Radek var bolsjevikernes Tysklands-ekspert. Hvordan var da den politik, Radek ønskede realiseret over for Tyskland og den tyske arbejderbevægelse?

I modsætning til den fremherskende opfattelse af Radek i litteraturen gør Goldbach gældende, at der var nogle bemærkelsesværdige konstanter i Radeks strategiske konception. Kun tilsyneladende var han en principløs intrigant og opportunist. Forf. medgiver, at Radek var en dygtig jonglør og en raffineret taktiker, behersket af en grænseløs pragmatisme. Men der var en anden og vigtigere side ved ham: hvad de lange linier angår, var han en kølig realist og pragmatiker. I modsætning til de fleste ledende bolsjevikkers optimistiske forestillinger om muligheden for revolution i Tyskland i årene efter den I Verdenskrig var Radek allerede i 1914 kommet til den opfattelse, at man hverken i forbindelse med den igangværende krig eller i en lang efterkrigsperiode kunne regne med en sådan mulighed. Når Radek forbigående – som i november 1918 eller efteråret 1923 – skiftede opfattelse, finder forf. dette begrundet i, at Radek i længere tid ikke havde haft lejlighed til at skaffe sig førstehånds oplysninger fra Tyskland, og at han derfor var bukket under for sine Moskva-kammeraters euforiske revolutionsforventninger. Men bortset fra disse sidespring var Radek talsmand for en forsigtig kurs; både over for sine kammerater i Moskva og over for de tyske kommunister frarådede han iværksættelse af kup eller opstande. Denne holdning var dog ikke ensbetydende med, at Radek ikke ønskede et Sovjettyskland etableret, men udtryk for, at han ikke mente, at de tyske kommunister endnu var stærke nok til at erobre magten. Dette kunne først finde sted, når KPD var blevet et masseparti, ført af en ren avantgarde, som var i stand til at mobilisere alle proletariserede elementer for sine mål.

Goldbachs andet hovedsynspunkt er, at alle Radeks initiativer i Tysklandsproblemet i årene 1918–1923 var bestemt af ét mål: at skaffe Sovjetrusland så megen hjælp og støtte som mulig, mens revolutionerne i Central- og Vesteuropa forberedtes på længere sigt. Forf. ser ingen modsætning mellem en sådan politik og Radeks internationalistiske holdning, og der behøver naturligvis heller ikke at være nogen modsætning herimellem: hvis en sikring og styrkelse af Sovjetrusland blev anset for den bedste garanti for verdensrevolutionens frem-

me, var en politik, der sikrede og styrkede Sovjetrusland, revolutionær og internationalistisk.

En konsekvens af denne opfattelse var imidlertid, at KPD måtte være rede til at følge de anvisninger, som III Internationales ledelse udstedte. Men det var jo netop en af de centrale ideer i Kominterns virke, at de forskellige sektioner skulle trække på samme hammel. Det er derfor ikke helt indlysende, hvorfor Goldbachs påvisninger af, hvorledes KPD i en række tilfælde blev styret og instrueret af Kominterns ledelse i Moskva er blevet opfattet som udtryk for antikommunisme og bagvaskelse (Se Arnold Reisberg i *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, No. 11, 1974, pp. 1280 f. og Gerd Callesen i *Årbog for arbejderbevægelsens historie*, bind 4, 1974, pp. 191 f.). En milepæl i de sovjetiske udenrigsrelationers historie ser Goldbach i 1921. Ikke mindst udviklingen i Tyskland bidrog til, at den sovjetiske ledelse nu prioriterede konventionelle diplomatiske forbindelser med de eksisterende kapitalistiske regeringer højere end Kominterns revolutionære aktivitet. Kominterns hovedfunktion blev fra nu af at underordne sig den sovjetiske (konventionelle) udenrigspolitik. Et af de mest bemærkelsesværdige udtryk for denne linie var den såkaldte Schlagerter-politik i 1923, hvor ikke mindst Radek appellerede til tyske nationalistiske kredse om at yde modstand mod den franske Ruhr-politik, samtidig med at han modarbejdede de venstrekommunister, der ønskede at benytte Ruhr-krisen til at iværksætte aktioner mod den tyske regering.

Det er beklageligt, at forf. ikke har kunnet få adgang til de KPD-arkiver, der findes i Østberlin. Derimod har hun udnyttet Bundesarchiv (Koblenz) materiale om de revolutionære begivenheder efter Novemberrevolutionen i 1918 og Auswärtiges Amts (Bonn) akter vedr. Radek og forholdet til Sovjetrusland. Hovedkilden har dog været de af Radek offentliggjorte skrifter og hans indlæg på diverse parti- og Kominternkongresser i den pågældende periode.

Bent Jensen

Der deutsche Kommunismus. Dokumente 1915–1945, herausgegeben und kommentiert von *Hermann Weber*. Studien-Bibliothek, Kiepenheuer & Witsch, Köln, 1973. 3. udg. 463 s.

Dette udvalg af dokumenter mht. den tyske kommunisme udkom første gang i 1963, og det er siden blevet udsendt som pocketbog under titlen »Völker hört die Signale«; bort set fra at der i foreliggende udgave er udeladt de oprindeligt medtagne dokumenter m.h.t. den tyske kommunisme efter 1945 (SED), der vel hørte med i det oprindelige udvalg for at udtrykke Webers opfattelse af en kontinuitet i den tyske kommunisme fra Rosa Luxemburg til Walter Ulbricht, er der tale om en stort set uforandret nyudgave. Og Webers syn på den tyske kommunisme og dens udvikling er osse uændret.

Det dokumentariske materiale m.h.t. den tyske kommunismes historie fra 1919 (1915) er ret omfattende; hvis der derfor skal laves en antologi, foretages et begrænset udvalg må udvælgelseskriterierne dvs. spørgsmålet om,